

Характеристика театралізованої діяльності дошкільнят

Театралізована діяльність — це художня діяльність, що пов'язана зі сприйманням творів театрального мистецтва і відтворенням в ігровій формі набутих уявлень, вражень, почуттів.

Театралізована діяльність у дошкільному віці є одним із найефективніших засобів педагогічного впливу на розвиток особистості дитини. Водночас, театралізована діяльність виступає як специфічний вид дитячої активності, один із найулюбленіших видів творчості.

У театралізованій діяльності реалізуються **потреби дитини у:**

- ✦ самовираженні;
- ✦ спілкуванні;
- ✦ пізнанні себе через відтворення різних образів.

У відвертому, щирому ставленні до художнього образу, втіленні його у різних формах театралізованої діяльності дитина виявляє рівень художньо-естетичного сприймання, мовленнєву компетенцію, певні знання, вміння, навички, здобуті нею раніше в умовах спеціально організованого навчання.

Театралізована діяльність дитини дошкільного віку має такі види:

- *сприймання театрального видовища*, що сприяє засвоєнню найкращих форм літературного мовлення;
- *театралізована гра*, спрямована на активізацію словника і зв'язного мовлення, сюжетоскладання;
- *підготовка театральної вистави* (репетиції, відпрацювання виразності мовлення).

Відповідно до видів, організація театралізованої діяльності передбачає три основних **напрями роботи:**

- *пізнавальний* — формування у дитини певних знань, умінь, уявлень про театр, театральну термінологію; передбачає ознайомлення з театром, художньо-естетичне сприймання;
- *ігровий* — створення сприятливих умов для ігрової діяльності, спонукання дитини до імпровізації, використання набутих знань у грі; містить ігри-драматизації та імпровізовані ігри;
- *сценічний* — у дитини відбувається формування театральних дій, елементів сценічної виразності, майстерності; містить репетиції, вправи, роботу в театральному гуртку, підготовку вистави.

З-поміж ключових понять театралізованої діяльності виділяємо: сюжет, сценарій, гру за сюжетом літературного твору, театралізацію, казку-показу.

Сюжет — це усне зв'язне висловлювання, що відбиває у стислій формі динаміку основних подій гри.

Сценарій складається в усній формі (але може бути записаним дорослим за дітьми) задля розігрування певного сюжету в різних видах театралізованих ігор.

Гра за сюжетом художнього твору — це гра, в якій дитина, взявши за основу літературний текст будь-якого твору, розгортає власний сюжет, доповнює авторський текст новими діями та персонажами.

Театралізація — це передача авторського або складання власного тексту на задану тему за допомогою вербальних і невербальних засобів виразності, підготовка та показ вистави за ним.

Казка-показка — це казка, персонажами якої можуть бути не лише живі істоти, а й неістоти (дорога, камінець).

Театралізована діяльність впливає на розвиток різних сторін життєдіяльності дитини. Вона сприяє розвитку *інтелектуальної сфери*, адже засобами театру збагачуються знання дитини про театр та людей, які там працюють, вона вчиться порівнювати героїв різних казок, планує власні дії щодо реалізації задуму майбутньої вистави.

Розвиток *фізичної сфери* містить залучення дитини до показу окремих дій (з іграшками, персонажами казок), імітації рухів, дій поетичних героїв, використання рухових дій у процесі театралізованих ігор, добір рухів відповідно до характеру персонажа.

Комунікативна сфера — це узгодження власних дій із діями інших дітей, участь у спільних із вихователем діях за сюжетами літературних творів, усвідомлення колективного характеру дітворення.

Театралізована діяльність передбачає також розвиток *морально-вольової сфери*, тобто вміння впізнавати героїв та персонажів у знайомих казках, висловлювати своє ставлення до них, робити самостійні оцінні судження, давати морально-етичні та естетичні оцінки, визначати альтернативу в оцінці героїв.

Щодо *поведінкової сфери*, то під час походів до театру дитина опановує правила поведінки в театрі, ідентифікує почуття і вчинки персонажів із власними.

ПРОГРАМА З ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Вік немовляти

Дитина оволодіває вміннями й навичками

У сприйманні театралізованих дій з іграшками:

- ✦ вирізняти знайомі твори;
- ✦ реагувати на них похвалюванням, позитивними емоціями;
- ✦ розуміти мовлення.

В ігровій діяльності:

- ✦ вирізняти знайомі тексти потішок, пестушок та супроводжувати їх жестами;
- ✦ наслідувати звуки, окремі слова коротеньких віршиків, потішок;
- ✦ виконувати дії «ладусі», «дай ручку» спочатку за показом і словом, а потім тільки за словом дорослого.

Форми організації театралізованої діяльності *Організовані дорослими* (короткотривалі заняття):

- ✦ розігрування пальчикових сюжетних ігор «Сорока-ворона», «Коза рогата»;
- ✦ обігрування — показ потішок, пестушок за допомогою образних іграшок та іграшок-рукавичок.

Матеріал, рекомендований для використання у процесі театралізованої діяльності: іграшки-рукавички, яскраві образні іграшки як елементи показу.

Показники успіхів і досягнень

На кінець першого півріччя:

- ✦ зосереджує погляд на яскравих іграшках, позитивно емоційно реагує на ритм, мелодію текстів, віршів, пісеньок;
- ✦ уважно стежить за ігровими діями дорослого, які супроводжуються виразними словами.

На кінець року:

- ✦ супроводжує знайомі тексти рухами (покачування, рухи під музику), похвалюванням, позитивними емоціями;
- ✦ опановує прості дії («на головку сіли», «полетіли»), бере активну участь у спільній грі;
- ✦ під час спілкування користується не лише мімі- та жестами, а й окремими словами або усвідомленим звуконаслідуванням;
- ✦ впізнає на ілюстраціях, в книжках знайомих героїв та реагує похвалюванням.

Позиція дорослого і дитини

Дорослий:

- ✦ як ініціатор спілкування організовує художню комунікацію;

✦ запрошує дитину до співучасті в театралізованих іграх.

Дитина:

✦ учасник ігрової взаємодії.

Репертуар

Пестлива поезія, віршики Н.Забіли, Г.Бойка, А.Барто «Іграшки», покази-розваги: «Сорока-білобока», «Схованки», «Поїхали-поїхали», «Іде коза рогата», «Ладусі».

Ранній вік

Дитина оволодіває вміннями й навичками

У сприйманні театрального видовища:

✦ впізнавати та емоційно позитивно реагувати на розігрування драматизацій за змістом знайомих творів українського фольклору;

✦ співчувати позитивним і обурюватися вчинками негативних театральних персонажів.

В ігровій діяльності:

✦ виконувати дії відповідно до тексту, імітувати рухи, дії героїв;

✦ повторювати окремі дії (з іграшками, персонажами казок) за змістом казки в процесі повторної розповіді, показу;

✦ виражати почуття мімікою, жестами, рухами, інтонацією, діями з іграшками, словами, емоціями;

✦ розігравати тексти забавлянок, потішок, пісень, віршів із наочністю і без неї;

✦ повторювати разом із героями звертання, примовки, наслідувати окремі слова з відомих текстів.

У сценічній діяльності:

✦ інсценувати тексти коротеньких віршиків, знайомих казок («Дід та баба», «Ріпка») з використанням декорацій, атрибутів, костюмів, у музичному супроводі.

У процесі навчання дитина дізнається та усвідомлює:

✦ про малі поетичні жанри українського фольклору (потішки, забавлянки, віршики), їх призначення;

✦ про різні види театру (іграшок, ляльковий);

✦ про сутність змісту театральної вистави.

Форми організації театралізованої діяльності *Організовані дорослими (заняття):*

✦ ігри-імпровізації;

✦ імпровізації-забави;

✦ імпровізації-жарти;

✦ покази-драматизації;

✦ покази настільного театру;

✦ покази театру іграшок.

Ініціативні:

- ✦ рядження;
- ✦ інсценування віршиків, казок;
- ✦ примовляння текстів віршиків, потішок, пестушок;
- ✦ проспівування пісеньок, колискових під час ігор-маніпуляцій з іграшками.

Матеріал, рекомендований для використання у процесі театралізованої діяльності: книжка-іграшка, книжка-розкладанка, настільний театр іграшок.

Показники успіхів і досягнень:

- ✦ активно взаємодіє із дорослими та однолітками у процесі показу театральної постанови та театралізованої гри;
- ✦ діє в ігрових ситуаціях згідно зі словами коротеньких віршиків, потішок, пісеньок;
- ✦ наслідує голоси тварин, птахів під час відтворення знайомих казок, поезій, фольклору;
- ✦ з цікавістю і захопленням дивиться театралізовані вистави, емоційно виразно і бурхливо виявляє свої почуття (голосно сміється, підстрибує, жестикулює).

Позиція дорослого і дитини

Дорослий:

- ✦ ініціатор спілкування, показу, організатор театралізованих дій.

Дитина:

- ✦ ігор, маніпуляцій, як ініціатор власних зображувальних дій.

Репертуар

Ігри-імпровізації «Ладі-ладусі», «Гу-ту-ту», «Печу-печу хлібчик», «Сорока-ворона», «Летів горобчик», «Прилетіла зозуленька», «Вийди-вийди, сонечко», «Гоп-гоп, козуню», «Ой, чук-чук»; імпровізація-забава «Пташка маленька»; імпровізації-жарту «Сидить Василь на припічку», «Котику сіренький», «Зайчику, зайчику», «Кую-кую чобіток»; настільні театри та драматизації «Пішла киця по водицю», «Бім-бом».

Молодший вік

Дитина оволодіває вміннями й навичками

У сприйманні театрального видовища:

- ✦ стежити за розвитком дій у художніх творах, виставах;
- ✦ емоційно сприймати театралізовані вистави;
- ✦ співчувати героям вистави, співпереживати, емоційно реагувати на дії позитивних та негативних героїв (сміятися, плакати, намагатися допомогти, підказувати), розуміти мораль казки, диференціювати добро і зло;
- ✦ висловлювати свої враження від переглянутих театральних

вистав, показу окремих дій словами та реченнями.

В ігровій діяльності:

- ✦ передавати прості образно-виразні вміння під час виконання ролі (стрибати, як жабка; бігти, як мишка);
- ✦ виконувати ролі під час спільної із вихователем театралізованої діяльності, ігор-імітацій, драматизацій;
- ✦ виконувати ролі під час спільної із однолітками гри, в сюжетах із двома дійовими особами, в індивідуальних іграх із партнерами-іграшками (ляльки, ведмедики, зайчики);
- ✦ оживлювати їх, виконуючи ролі почергово (за себе, за ляльку);
- ✦ розігрувати малі форми фольклорних творів;
- ✦ у ході розігрування відтворювати текст напам'ять;
- ✦ емоційно, з відповідною інтонацією передавати діалог героїв;
- ✦ виконувати відповідні рухи, жести, дії з іграшками, предметами;
- ✦ дослівно відтворювати текст, дотримуючись відповідної інтонації, рухів, жестів і міміки.

У сценічній діяльності:

- ✦ розігрувати окремі епізоди казок за ініціативою дорослого;
- ✦ брати участь у сюжетно-рольових іграх та іграх-драматизаціях за уривками казки, фольклору, поетичних творів;
- ✦ влаштовувати імпровізовані «Театри» разом із однолітками та самостійно;
- ✦ брати посильну участь у виготовленні декорацій, костюмів, атрибутів.

У процесі навчання дитина дізнається та усвідомлює:

- ✦ про малі поетичні жанри українського фольклору (потішки, забавлянки, віршики, пісні, заклички, мирилки, прислів'я, приказки, загадки, колядки, щедрівки), запам'ятовує їх зміст, усвідомлює їх призначення;
- ✦ одержує основні відомості про театр (призначення — виступають актори, показують вистави; приміщення — театральна зала, гардероб, фойє, каса; обладнання — крісла, лампи);
- ✦ про різні види театру (іграшок, картинок, ляльок, фланелеграф), їх особливості;
- ✦ усвідомлює жанрові особливості казки (повтор, персоніфікація, зачин, кінцівка) та переносить у власну творчу діяльність.

Форми організації театралізованої діяльності

Організовані дорослими (заняття):

- ✦ театралізація окремих епізодів казок;
- ✦ драматизація казок;
- ✦ показ настільного театру;

- ✦ показ театру іграшок;
- ✦ організація ігор-імітацій;
- ✦ інсценування та читання за ролями віршів, написаних у формі діалогу.

Ініціативні:

- ✦ рядження;
- ✦ інсценування віршиків, казок, самостійно та з однолітками;
- ✦ сюжетно-рольові ігри за уривками казки;
- ✦ імпровізовані ігри в «Театр».

Матеріал, рекомендований для використання у процесі театралізованої діяльності: настільний театр іграшок, театр ляльок, картинок, фланелеграф.

Показники успіхів і досягнень:

- ✦ активно взаємодіє з дорослими та однолітками під час розігрування уривків з казок, інсценування, ігор-імітацій;
- ✦ діє в ігрових ситуаціях відповідно до слів коротеньких віршиків, потішок, пісенок, влучно передає характерні образи персонажів;
- ✦ наслідує голоси тварин, птахів під час театралізації окремих епізодів казок та драматизації літературних творів;
- ✦ доречно імітує рухи, жести персонажів казок;
- ✦ з цікавого і захопленням дивиться театральні вистави, супроводжує перегляд емоційними вигуками, репліками, жестами, рухами;
- ✦ бере участь в іграх-драматизаціях, театралізованих іграх, іграх за сюжетами літературних творів, сюжетно-рольовій грі «Театр», читає вірші за ролями, використовуючи костюми і атрибути.

Позиція дорослого і дитини

Дорослий:

- ✦ ініціатор спільної діяльності;
- ✦ помічник.

Дитина:

- ✦ учасник ігор;
- ✦ ініціатор спільної діяльності.

Репертуар

Настільний театр іграшок за твором Н.Забіли «Ясоччин садочок», гра-імітація, драматизація української народної казки «Курочка Ряба»; театр іграшок за мотивами української народної казки «Рукавичка»; ігри-імпровізації за казками М.Коцюбинського «Про двох цапків», «Дві кізочки»; сюжетно-рольові ігри за сюжетами літературних творів: казок «Рукавичка», «Ріпка», С.Купутіян «Маша обідає», З.Александрової «Мій ведмедик», К.Чуковського

«Лікар Айболить».

Старший вік

Дитина оволодіває вміннями й навичками

У сприйманні театрального видовища:

- ✦ розуміти зміст дійства вистави, театральний образ як живу акторську дію з використанням засобів мовлення, міміки, жестів, рухів, музики, танцю, співу;
- ✦ оцінювати свої вчинки та вчинки товаришів, порівнювати їх із вчинками персонажів вистави, наслідувати позитивних героїв, співчувати персонажам;
- ✦ впізнавати в силуетах і тінях характерні образи персонажів, оцінювати героїв (хитрий, жадібний, нерозумний, довірливий), співчувати персонажам вистави, підказувати їм як поводитися у скрутних ситуаціях.

В ігровій діяльності:

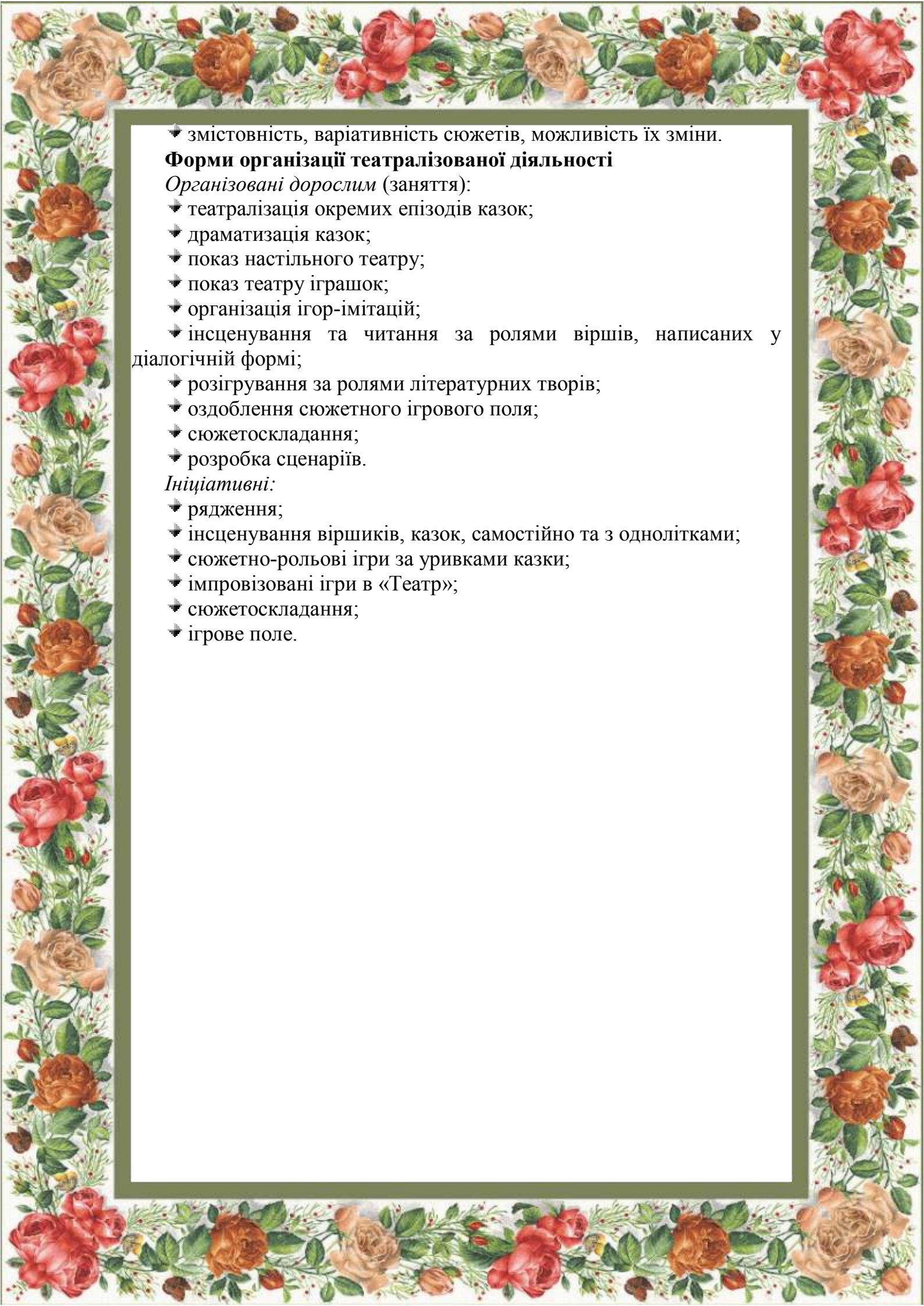
- ✦ відображати характерні особливості образу театральних персонажів (рухатися, супроводжувати рухи мімікою, жестами);
- ✦ своєчасно включатися в колективну драматизацію твору;
- ✦ самостійно влаштовувати ігри-драматизації, театралізовані ігри, ігри в «Театр», розігрувати за ролями літературні твори, сюжети казок.

У сценічній діяльності:

- ✦ брати активну участь у підготовці до театралізованих ігор;
- ✦ творчо перевтілюватися в образи персонажів, розігрувати сюжети, виразно і з гумором виконувати ролі;
- ✦ вносити творчі фрагменти в гру за казкою;
- ✦ брати участь у роботі драмгуртків;
- ✦ виготовляти декорації, атрибути, костюми.

У процесі навчання дитина дізнається та усвідомлює:

- ✦ про театр як вираження життєвих ситуацій в акторській грі;
- ✦ про різні види театру (пальчиковий, настільний, драматичний, театр іграшок, фланелеграф, театр бібабо, театр картинок), їх особливості, призначення;
- ✦ про театральну термінологію (три блоки: колектив — актор, труппа, режисер, костюмер, гример, художник, глядачі, успіх, оплески; вистава — сюжет, сценарій, прем'єра, частина, антракт, фінал; театр -афіша, каса, квиток, зала, куліси, дзвінок, завіса, балкон, декорації);
- ✦ колективний характер дієтворення під час підготовки театральної вистави, важливість орієнтуватися на партнера з ігрової взаємодії;

✦ змістовність, варіативність сюжетів, можливість їх зміни.

Форми організації театралізованої діяльності

Організовані дорослим (заняття):

- ✦ театралізація окремих епізодів казок;
- ✦ драматизація казок;
- ✦ показ настільного театру;
- ✦ показ театру іграшок;
- ✦ організація ігор-імітацій;
- ✦ інсценування та читання за ролями віршів, написаних у діалогічній формі;
- ✦ розігрування за ролями літературних творів;
- ✦ оздоблення сюжетного ігрового поля;
- ✦ сюжетоскладання;
- ✦ розробка сценаріїв.

Ініціативні:

- ✦ рядження;
- ✦ інсценування віршиків, казок, самостійно та з однолітками;
- ✦ сюжетно-рольові ігри за уривками казки;
- ✦ імпровізовані ігри в «Театр»;
- ✦ сюжетоскладання;
- ✦ ігрове поле.

МАТЕРІАЛ, РЕКОМЕНДОВАНИЙ ДЛЯ ВИКОРИСТАННЯ У ПРОЦЕСІ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

✦ Настільний театр іграшок, театр ляльок, картинок, фланелеграф, театр бібабо, тіньовий театр, стенд-книжка, кругова панорама.

✦ Показники успіхів і досягнень:

- ✦ складає сюжети на наочній, словесній основі та самостійно;
- ✦ розробляє сценарії за віршованим текстом та на основі комбінування сюжетів;
- ✦ самостійно розіграє зміст забавлянок, українських народних пісень;
- ✦ використовує малі жанри фольклору в сюжетно-рольових іграх;
- ✦ самостійно показує виставу театру іграшок, картонажного, тіньового театру за знайомими сюжетами літературних творів;
- ✦ влаштовує сюжетно-рольову гру «Театр»;
- ✦ організовує самостійно та за вказівкою вихователя ігри-драматизації, театралізовані ігри за сюжетами відомих художніх творів;
- ✦ бере участь в інсценуванні казок;
- ✦ виготовляє разом із вихователем атрибути, костюми, декорації;
- ✦ проявляє себе емоційним та естетично чутливим глядачем;
- ✦ ідентифікує почуття і вчинки персонажів з власними діями;
- ✦ виявляє особистісну позицію в процесі перевтілення у сценічний образ, запам'ятовує сюжетну послідовність, своєчасно включається в дію;
- ✦ використовує музично-пластично-пісенний досвід у театралізації різних творів літературних жанрів.

Позиція дорослого і дитини

Дорослий:

- ✦ організатор предметно-ігрового середовища;
- ✦ помічник;
- ✦ координатор;
- ✦ учасник гри;
- ✦ глядач;
- ✦ режисер.

Дитина:

- ✦ учасник ігор;
- ✦ виконавець;
- ✦ режисер;
- ✦ ініціатор сумісної діяльності;
- ✦ організатор.

Репертуар

Розповідь з елементами драматизації твору К.Чуковського «Телефон», фланелеграф, настільний театр, кругова панорама «У школі світлофора Моргайка»; тіньовий театр за мотивами угорської казки «Двоє жадібних ведмежат», театр бібабо, пальчиковий театр, драматизація за мотивами української народної казки «Колосок», стенд-книжка, театр бібабо, пальчиковий театр, драматизація за мотивами казки О.Толстого «Золотий ключик, або Пригоди Буратіно»; настільний театр іграшок, фланелеграф, театр бібабо, драматизація за мотивами українських народних казок «Солом'яний бичок», «Лисичка-сестричка»; кругова панорама, ляльковий театр, драматизація за мотивами слов'янської казки «Дванадцять місяців».

КЛАСИФІКАЦІЯ ВИДІВ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДОШКІЛЬНЯТ

Театралізована діяльність у дошкільному віці усвідомлюється педагогами як один із найефективніших засобів педагогічного впливу на розвиток особистості дитини, що використовується з певною метою і спонукається мотивами. Педагог має на меті розвивати в дошкільників: уміння «входити в образ» і «утримувати» його впродовж усієї театралізованої діяльності; усвідомлення мовленнєвих та виконавчих дій; уміння передавати характерні особливості будь-якого художнього образу; переносити отримані уявлення в самостійну ігрову діяльність; виявляти зацікавленість до театру як виду мистецтва; усвідомлення змісту, ідеї, художніх образів літературних творів.

Водночас театралізована діяльність виступає як специфічний вид дитячої активності, один із найулюбленіших видів творчості. Ще С.Русова довела природність «драматичного інстинкту малюків». Діти охоче залучаються до театралізованої діяльності завдяки літературним, ігровим, особистісним мотивам. У них з'являються різноманітні потреби у грі, що виникають під впливом літературного твору. А також бажання самовираження, спілкування, пізнання себе через відтворення різних образів. У відвертому, щиросердному ставленні до художнього образу, втіленні його в різних формах театралізованої діяльності дитина виявляє рівень художньо-естетичного сприймання, мовленнєву компетенцію, певні знання, вміння, навички, здобуті нею раніше в умовах спеціально організованого навчання.

Отже, організація театралізованої діяльності передбачає формування в дітей певних уявлень про театр, театральну термінологію, тобто пізнавальний напрям спеціального навчання; створення сприятливих умов для ігрової діяльності, спонукання дітей до імпровізації, використання набутих знань у грі, тобто ігровий напрям та сценічний, у процесі якого відбувається формування театральних дій, елементів сценічної виразності.

Так, пізнавальний компонент полягає в розширенні та збагаченні елементарних уявлень дітей про театр, ознайомленні з працею діячів мистецтва, розвитку художньо-естетичного сприймання у процесі перегляду театральних вистав, поширенні художнього досвіду щодо знання літературних творів.

Відтворення змісту художнього твору або власного сюжету в грі-драматизації чи імпровізованій грі, виявлення особистісного ставлення до свого героя та вистави в цілому становить зміст ігрового компонента. Видатний режисер та актор К.Станіславський

зазначав, що гра дитини відрізняється вірою у правдивість вигадки. Дитина лише скаже «нібито», і вигадка вже живе в ній. При цьому малюк знає те, чому можна вірити, і те, що потрібно не помічати. Такий характер гри відокремлює її від усіх інших видів дитячої діяльності. Творчий характер ігрової діяльності проявляється в тому, що дитина, ніби перетворюється в того, кого вона зображує, і, вірячи у правду гри, створює особливе ігрове життя й щиро радіє та засмучується під час гри. Саме у процесі ігрової діяльності, а також завдяки спеціальному навчанню діти здобувають необхідні для сценічного виступу навички. Здобуті знання і уявлення збагачують ігрову діяльність дошкільнят.

Взаємозв'язок пізнавального, ігрового і сценічного компонентів театралізованої діяльності

Сценічний (або артистичний) компонент містить підготовку та показ вистав для глядачів, влучне передавання сценічних образів через спеціально організовану підготовчу роботу, що обов'язково включає вправи та репетиції.

Такий підхід до усвідомлення змісту театралізованої діяльності

вчені співвідносять з оцінкою її як видовища, ефективного впливового засобу наочного навчання й виховання (Ю.Перенчук); як специфічного виду сюжетно-рольової гри (Л.Артемова, Н.Карпинська, Т. Маркова, Д.Менджерицька), в якій діти відтворюють власні враження, уявлення; і як театральної вистави — способу вправління дошкільників у виразному мовленні, розвиток їхніх творчих здібностей (О.А.Аматьєва).

На нашу думку, саме такий підхід дасть змогу упорядкувати мовленнєву роботу, врахувати специфічність мовленнєвих завдань у кожному з напрямів, посилити вплив театралізованої діяльності на оволодіння дітьми різними типами зв'язних висловлювань у взаємозв'язку. Адже під час перегляду вистави, ознайомлення з літературними творами за допомогою театру дитина отримує зразки правильного, красивого, емоційно забарвленого зв'язного мовлення, насиченого влучними образними висловами, прислів'ями, приказками, фразеологізмами. Під час сюжетно-рольової гри розвивається діалогічне і монологічне мовлення. У мовленнєвотворчій діяльності діти вживають різні типи зв'язних висловлювань задля вирішення конкретних ігрових, комунікативних ситуацій (міркування, пояснення, відтворення казкових діалогів, складання власних сценаріїв тощо). Мовлення стає більш зрозумілим, виразним, граматично оформленим. Гра сприяє розвитку сюжетоскладання. У процесі підготовки і показу вистави у дітей розвивається зв'язне мовлення, яке має емоційне забарвлення та передбачає широке вживання вербальних і невербальних засобів виразності (адже дошкільники або відтворюють художньо-мовленнєві сюжети і тим самим засвоюють норму в найвищому її прояві, або вправляються в самотійному складанні сюжету, а потім і далі — сценарію театральної вистави).

Деякі дослідники найбільш ефективним матеріалом для театралізованої діяльності вважають літературні твори, літературні сценарії. Л.Виготський підкреслює, що найбільш вагомим для розвитку дитячої мовленнєвої творчості є п'єси, придумані самими дітьми або складені та імпровізовані ними у процесі творчої гри. Проте заучування чужих слів, не завжди зрозумілих дитині, сковує дитячу творчість. Незважаючи на те, що власні дитячі твори будуть менш літературними, ніж авторські п'єси дорослих, вони мають перевагу, бо виникають у процесі дитячої творчості. Л.Виготський : «Не слід забувати, що основний закон дитячої творчості полягає в тому, що цінність його слід бачити не в результаті, не в продукті творчості, а у самому процесі. Важливо не те, що створять діти, важливо те, що вони створюють, творять, вправляються у творчій

уяві та її втіленні».

Принципово важливою виявляється також проблема визначення видів театралізованої діяльності дітей, адже це дає змогу вихователю конкретизувати, вдосконалити процес керування діяльністю дітей.

У різні часи науковці підходили до вирішення цієї проблеми по-різному. Вони визначали *види театралізованої діяльності* за однією з цих підстав:

- ✦ за способом організації (індивідуальні чи колективні ігри);
- ✦ за змістом театралізованої діяльності (ігри за сюжетами літературних творів, ігри-драматизації, інсценування);
- ✦ за видами ігрового матеріалу (театр ляльок, театр іграшок, пальчиковий театр тощо).

Розглянемо результати аналізу класифікацій театралізованої діяльності у дошкільній педагогіці.

Однією з перших, хто систематизував різні види театралізованої діяльності, була вітчизняний педагог С.Русова. Вона вбачала в ній ефективний засіб розвитку мови і творчих здібностей і визначила такі види драматизації, як руханка і гра, в якій діти часто використовують для своїх забав зміст та словесні вирази тих казок і оповідань, що їм добре знайомі. Також С.Русова визначила два шляхи розвитку мовлення у процесі театралізованих ігор. Якщо діти готують ролі заздалегідь, дослівно вивчають репліки літературних героїв, це, на її думку, сприяє збагаченню словника дошкільників образними літературними виразами. Цей шлях надає драматизації більш літературної форми та краси, але перетворює драматичну гру на вправу навчання мови. Якщо ж гра проводиться без попереднього заучування тексту, за власною інтерпретацією, тоді розвивається словесна творчість дітей, що знаходить прояв у сюжетоскладанні. Цей шлях формує в малюків уміння знаходити слова, характерні для того чи іншого епізоду, героя, полегшує для дітей драматизацію більшості казок.

Основною підставою для виокремлення видів театралізованих ігор (драматизації, інсценування на теми художніх творів), В.Федяєвська вважає міру свободи щодо літературного тексту. Так, інсценування вимагає більш точного відтворення літературного тексту; гра за змістом твору припускає певну долю творчих змін у тексті за бажанням дітей.

Л.Артемова класифікує театралізовані ігри залежно від їх виду та специфічного сюжетно-рольового змісту. Вона пропонує поділити театралізовані ігри на дві основні групи: режисерські ігри та ігри-драматизації. У першому випадку дитина як режисер, водночас «голос за кадром», організовує театральну-ігрове поле, акторами і

виконавцями в якому є ляльки. В іншому випадку—актори, сценаристи, режисери — самі діти, які за ходом гри домовляються між собою про те, хто чим буде займатися, хто яку роль виконуватиме.

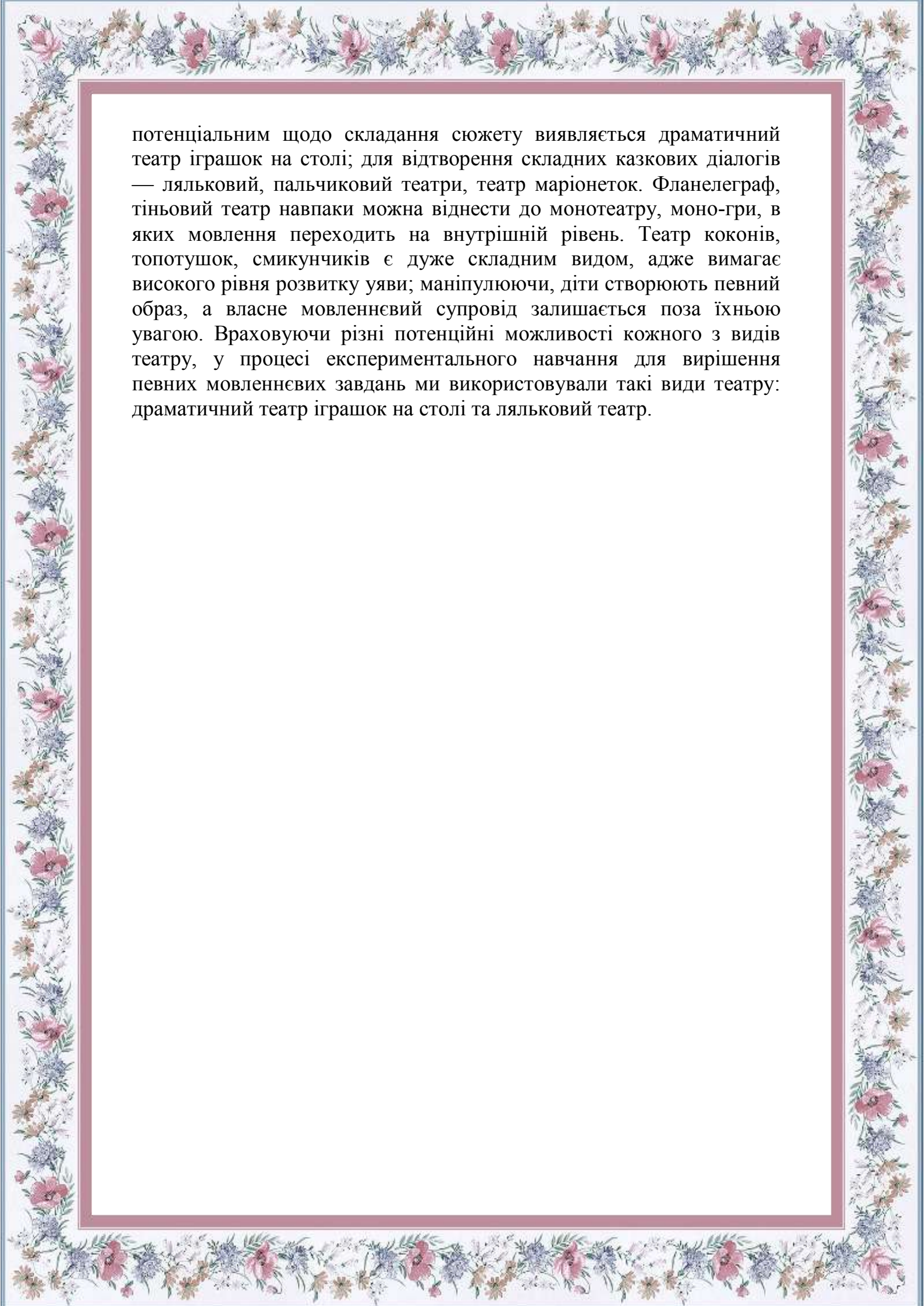
У програмі А.Богуш «Витоки мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку» подано таку класифікацію, яка містить способи організації дітей, зміст театральної-ігрової діяльності, розмаїття літературних текстів, за якими можуть розіграватися театральні постановки. Автор виділяє ігри-драматизації, імпрровізації, інсценівки художніх творів, ігри за сюжетами літературних творів, розігрування потішок, забавлянок, пісень.

Деякі дослідники розглядають театралізовану діяльність як ігри за сюжетами літературних творів (Р.Жуковська, В.Захарченко, Ю.Косенко), як творчі рольові ігри (Т.Маркова).

Т.Маркова у своєму дослідженні зазначає, що у творчих рольових іграх, які виникають і розвиваються під впливом прочитаних книжок, діти комбінують уявлення від прослуханих творів із уявленнями, які вони мають про навколишню дійсність, в одному ігровому сюжеті. Зв'язок із текстом літературного твору в таких іграх менш стійкий і діти мають можливість відображати в одному ігровому сюжеті не лише зміст будь-якого конкретного твору, а й окремі епізоди з різних літературних джерел, комбінуючи їх з уявленнями про навколишнє зі свого особистого досвіду. Тобто йдеться про сюжетоскладання як спосіб самостійної організації дітьми літературно-мовленнєвого матеріалу— сюжету, сценарію — основи гри. Автор досліджує цей вид ігор як «гру для себе», тобто в ситуації, коли діти не спрямовують зусилля на якнайкращий виступ для глядачів, не беруть на себе ще й подвійну роль автора. Вони грають для себе, щиросердно віддаються ігровій ролі.

У дошкільній педагогіці вчені розрізняють види театру залежно від використання ігрового матеріалу та способу його розміщення: ляльковий, театр маріонеток, пальчиковий театр, театр на фланелеграфі, тіньовий театр, в яких використовують такі матеріали, як іграшки, картинки, ляльки, кокони, топотушки, смикунчики, маріонетки, фланелеграф, фігурки тіньового театру, живі тіні; і які можуть бути розміщені на екрані (театр картинок, тіней, живих тіней), ширмі — пальчиковий, з ляльками бібабо, коконів, ляльок, маріонеток, смикунчиків), на столі (театр ляльок, іграшок, топотушок), на фланелеграфі (фланелеграф).

Як засвідчують науковці та переконає наш власний досвід, майже кожен із цих видів театру має специфічні потенціальні можливості щодо розвитку мовлення дітей, їхньої ігрової діяльності. Найбільш

потенціальним щодо складання сюжету виявляється драматичний театр іграшок на столі; для відтворення складних казкових діалогів — ляльковий, пальчиковий театри, театр маріонеток. Фланелеграф, тіньовий театр навпаки можна віднести до монотеатру, моно-гри, в яких мовлення переходить на внутрішній рівень. Театр коконів, топотушок, смикунчиків є дуже складним видом, адже вимагає високого рівня розвитку уяви; маніпулюючи, діти створюють певний образ, а власне мовленнєвий супровід залишається поза їхньою увагою. Враховуючи різні потенційні можливості кожного з видів театру, у процесі експериментального навчання для вирішення певних мовленнєвих завдань ми використовували такі види театру: драматичний театр іграшок на столі та ляльковий театр.

ВИДИ ТЕАТРУ

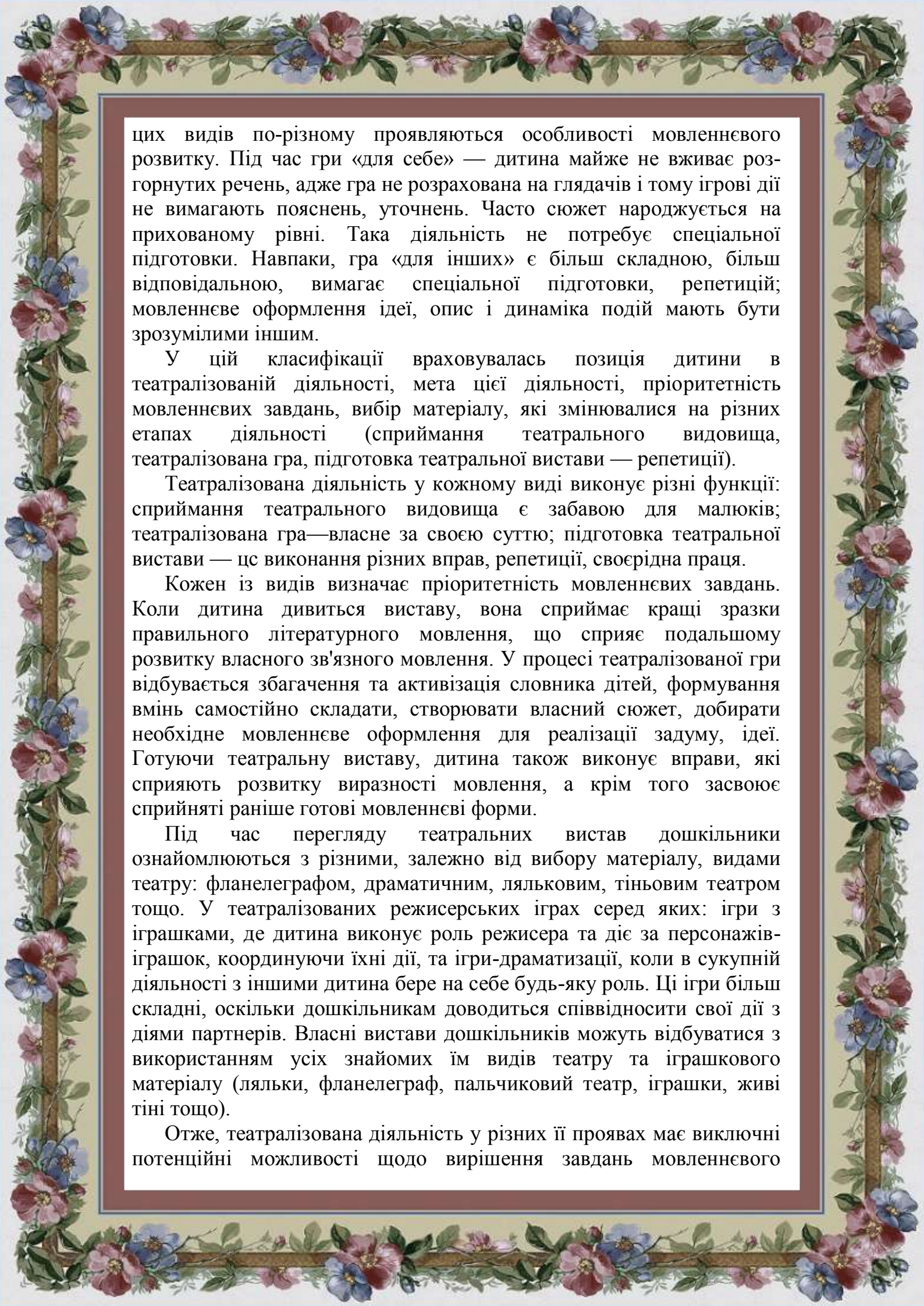
Спосіб розміщення ігрового матеріалу	Ігровий матеріал									
	маріонетки	топотушки	смикунчики	ляльки	іграшки	ляльки бібабо	картинки	фланелаграф	пальчиковий театр	кокони
Ширма	театр маріонеток			ляльковий театр			-	-	пальчиковий театр	
Стіл							-	-		
Екран	-	-	-	-	-	-	театр на фланелеграфі		-	-
Фланелеграф	-	-	-	-	-	-			-	-
									тіньовий театр	живі тіні

Відповідно до класифікацій, які існують, ми розробили власну класифікацію видів театралізованої діяльності, оскільки вважаємо, що в попередніх недостатньо враховані деякі з визначених умов. У запропонованій нами класифікації суттєвими моментами є такі.

✚ *Форма організації* — моногра (індивідуальна), у процесі якої дитина є і сценаристом, і режисером, і виконавцем усіх ролей; колективна гра, під час якої діти мають розподілити ролі, розвинути сюжет, підібрати костюми; підготувати та показати виставу. С.Русова зазначає, що індивідуальна гра дає змогу краще пізнати дитину-дошкільника, знайти ключ до розуміння душі малюка, оскільки в такій грі найбільш повно проявляються індивідуальні особливості дитини, її особистісні якості. Водночас колективна гра має більші потенційні можливості щодо прояву й розвитку творчих здібностей дитини.

✚ *Свобода відтворення тексту* — точне відтворення літературного тексту, тобто дослівна передача авторських слів, заучування тексту; вільне володіння текстом, яке дає дитині можливість імпровізувати, змінювати текст, додавати нові події, вводити нові персонажі. Але в будь-якому разі дитина мусить добре володіти текстом (авторським, власним), від цього залежить якість відтворення тексту та якість мовлення. Знання тексту дає можливість вільно «відходити» від нього, змінювати його, по-своєму інтерпретувати, тобто виявляється чудовим підґрунтям для розвитку словесної творчості дошкільнят.

✚ *Адресність*: гра «для себе» — маніпулювання, режисерська гра і гра «для інших» — показ вистав, інсценування. У кожному з

цих видів по-різному проявляються особливості мовленнєвого розвитку. Під час гри «для себе» — дитина майже не вживає розгорнутих речень, адже гра не розрахована на глядачів і тому ігрові дії не вимагають пояснень, уточнень. Часто сюжет народжується на прихованому рівні. Така діяльність не потребує спеціальної підготовки. Навпаки, гра «для інших» є більш складною, більш відповідальною, вимагає спеціальної підготовки, репетицій; мовленнєве оформлення ідеї, опис і динаміка подій мають бути зрозумілими іншим.

У цій класифікації враховувалась позиція дитини в театралізованій діяльності, мета цієї діяльності, пріоритетність мовленнєвих завдань, вибір матеріалу, які змінювалися на різних етапах діяльності (сприймання театрального видовища, театралізована гра, підготовка театральної вистави — репетиції).

Театралізована діяльність у кожному виді виконує різні функції: сприймання театрального видовища є забавою для малюків; театралізована гра—власне за своєю суттю; підготовка театральної вистави — це виконання різних вправ, репетиції, своєрідна праця.

Кожен із видів визначає пріоритетність мовленнєвих завдань. Коли дитина дивиться виставу, вона сприймає кращі зразки правильного літературного мовлення, що сприяє подальшому розвитку власного зв'язного мовлення. У процесі театралізованої гри відбувається збагачення та активізація словника дітей, формування вмінь самостійно складати, створювати власний сюжет, добирати необхідне мовленнєве оформлення для реалізації задуму, ідеї. Готуючи театральну виставу, дитина також виконує вправи, які сприяють розвитку виразності мовлення, а крім того засвоює сприйняті раніше готові мовленнєві форми.

Під час перегляду театральних вистав дошкільники ознайомлюються з різними, залежно від вибору матеріалу, видами театру: фланелеграфом, драматичним, ляльковим, тіньовим театром тощо. У театралізованих режисерських іграх серед яких: ігри з іграшками, де дитина виконує роль режисера та діє за персонажів-іграшок, координуючи їхні дії, та ігри-драматизації, коли в сукупній діяльності з іншими дитина бере на себе будь-яку роль. Ці ігри більш складні, оскільки дошкільникам доводиться співвідносити свої дії з діями партнерів. Власні вистави дошкільників можуть відбуватися з використанням усіх знайомих їм видів театру та іграшкового матеріалу (ляльки, фланелеграф, пальчиковий театр, іграшки, живі тіні тощо).

Отже, театралізована діяльність у різних її проявах має виключні потенційні можливості щодо вирішення завдань мовленнєвого

розвитку дошкільників. Безумовно, кожен із видів театралізованої діяльності дає змогу вирішувати конкретні завдання і водночас забезпечує величезний позитивний вплив на загальний мовленнєвий розвиток дошкільників.

Класифікація видів театралізованої діяльності дошкільників

Сприймання театрального видовища	Театралізована гра		Підготовка театральної вистави (репетиції)
глядач	творець, актор, режисер		глядач, актор, сценарист, декоратор
забава, видовище	гра		вправа, праця
засвоєння наочних форм літературного мовлення	активізація словника і зв'язного мовлення, сюжетоскладання		виразність мовлення
театр на фланелеграфі, драматичний театр, ляльковий театр, тіньовий театр тощо	режисерська гра з іграшками	Рольова гра	лялькова вистава, вистава драматичного театру, вистава пальчикового театру, показ вистави на фланелеграфі тощо

позиція дитини в театралізованій діяльності

мета театралізованої діяльності

пріоритетність мовленнєвих завдань

вибір матеріалу

Види театралізованої діяльності, які можна застосовувати в роботі з дітьми, вихователями, батьками:

театралізація, тобто передача авторського або складання власного тексту на

задану тему, за допомогою вербальних і невербальних засобів виразності, підготовка та показ вистави за ним;

➤ казки-показки, тобто такі казки, де персонажами є не лише живі істоти, а й неістоти;

➤ гра «Оживи, картину», під час якої учасники мають представити свою картину, супроводжуючи

➤ «живий» показ стислою розповіддю за змістом власного «шедевру»;

➤ творчі ігри та вправи, спрямовані на розвиток уяви і мислення;

➤ творчі завдання, спрямовані на вдосконалення мовлення;

➤ розігрування ситуацій;

➤ мовленнєві вправи (імітаційні та творчі);

➤ ігри за сюжетами художніх творів.

УМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДОШКІЛЬНЯТ

Серед умов організації театралізованої діяльності дошкільнят виокремили: взаємозв'язок основних напрямів роботи (літературно-мовленнєвого, мовленнєвотворчого, театрального-ігрового); комплексне розв'язання мовленнєвих завдань; раціональне поєднання різних видів і типів занять; інтеграція різних видів дитячої художньої діяльності; занурення в активну театралізовану діяльність на основі інформаційно-змістової обізнаності; забезпечення адекватного використання театралізованої діяльності в навчально-виховному процесі та доцільності в частому плануванні різних її видів; особисту зацікавленість вихователя в означеному виді дитячої діяльності.

Охарактеризуємо ці умови детальніше.

Взаємозв'язок трьох основних напрямів (літературно-мовленнєвого, мовленнєвотворчого, театального-ігрового) є важливою умовою навчання дітей творчої розповіді в театралізованій діяльності; літературно-мовленнєвий та театральний-ігровий напрями були підготовчими, у процесі яких діти засвоювали певні знання, розвивали вміння та навички, які надалі могли використовувати у мовленнєвотворчому напрямі. Літературно-мовленнєвий напрям реалізовувався через сприймання літературних творів, аналіз їх змісту та художньої форми, виконання різноманітних мовленнєвих, мовленнєвотворчих, літературно-мовленнєвих завдань та ігор. Робота за театральним-ігровим напрямом передбачала ознайомлення дітей із театральною термінологією, різними видами театру, що сприяло розвитку їхніх уявлень про театр, театралізовану діяльність, працю акторів; виконання імітаційно-ігрових та творчих вправ і завдань; використання набутих знань та вмінь під час гри в театр, підготовку театального вистави. Мовленнєвотворчий напрям пов'язувався зі складанням дітьми сюжетів на наочній та словесній основі, самостійним сюжетоскладанням, розробкою сценаріїв за віршованими та казковими текстами на основі комбінування сюжетів.

Серед важливих педагогічних умов ми відокремили комплексне розв'язання мовленнєвих завдань. Навчання творчої розповіді залежить від рівня розвитку зв'язного мовлення, в якому відбивається багатство словника, досконалість звукової сторони мовлення, сформованість його граматичної будови. Творча розповідь є вищою формою зв'язного мовленнєвого висловлювання, для побудови якого дитина має опанувати лексичну, фонетичну та граматичну сторони мовлення, тому суттєвим є послідовне

розв'язання всіх означених завдань у комплексі.

Рациональне поєднання різних видів (заняття з ознайомлення з художньою літературою, заняття з розвитку мовлення, заняття театрального гуртка) і типів занять (фронтальні, групові, індивідуально-групові), на нашу думку, відіграє значну роль в успішному розв'язанні завдання навчити творчої розповіді. Цілеспрямована мовленнєва робота проводилася на заняттях із ознайомлення з художньою літературою, з розвитку мовлення, на комплексних літературно-мовленнєвих заняттях, заняттях театрального гуртка, на заняттях синтетичного типу, що поєднували різні види художньої діяльності, а також у процесі сюжетно-рольових, театралізованих ігор; спілкування, свят та розваг, підготовки театральних вистав. Усе це дало змогу досягти органічного включення елементів творчої розповіді в різні навчальні, ігрові та побутові ситуації. Окреслена умова поєднується з наступною — інтеграцією різних видів дитячої художньої діяльності. Більшість дослідників підкреслюють образний характер творчих процесів, наполягають на необхідності інтегрування різних видів художньої діяльності як умови естетичного виховання дошкільників, оскільки інтегративний підхід до використання у процесі виховання різних видів художньої діяльності поглиблює естетичний розвиток дитини, поширює можливості образного сприйняття картини світу через твори мистецтва й образного їх відображення в самостійній діяльності. Тенденція до синтезу мистецтв визначається наявністю загальних закономірностей художнього мислення та зв'язком різних видів мистецтв одне з одним та з реальним життям (Т.Алієва, Е.Белкіна, Н.Ветлугіна, Н.Гавриш, О.Дронова, Т.Казакова, Т.Постоян, О.Трусова, О.Ушакова, Г.Шибицька та ін.).

Активність дітей у театралізованій діяльності виявилася ефективною лише завдяки інформаційно-змістовій обізнаності. З метою розв'язання завдань, визначених в експериментальній роботі, було створено театральний гурток. Для ефективної роботи такого гуртка була потрібна вільна кімната, де дітям ніщо не перешкоджало б зосередитися на означеному виді діяльності. Театральну кімнату облаштували у світлому, просторому, затишному, теплому приміщенні, обладнаному в театральному стилі, де було зібрано різні види театру, костюми, дитячі книжки, ілюстрації. Важливого значення такій кімнаті надавав і В.Сухомлинський. Він створив кімнату казки, в якій зародився ляльковий театр і драматичний гурток.

У театральній кімнаті було створено кілька куточків: куточок рядження, де містяться костюми, шапочки для перевтілення малюків

в образи казкових персонажів; куточок ляльок, в якому зібрані зразки різних видів театру, ляльки; куточок дитячої книжки, де зберігаються книжки для дітей, різні збірки казок, ілюстрації; куточок «Умілі рученята», в якому діти виготовляли необхідні атрибути, елементи костюмів, декорацій, малювали ілюстрації до творів різних літературних жанрів; куточок одного актора створили для того, щоб дитина у разі потреби могла побути наодинці з собою, власними думками, почуттями, мріями, створити власну казку, підготувати сюрприз для інших. Окрім цього в театральній кімнаті була сцена, на якій діти мали можливість виступати. Спочатку вони почували себе невпевнено, скуто, коли виходили до глядачів, але згодом звикли до сцени і стали почуватися вільніше, охоче брали участь у показі вистави. У театральній кімнаті зібрали необхідне для театральної діяльності обладнання: підібрали та підготували костюми для героїв всіляких казок, маски, шапочки; зібрали та виготовили разом із дітьми різні види театру: пальчи-ковий—до казки «Солом'яний бичок», фланелеграф — до твору «Ходить гарбуз по городу», ігрове поле на тему «Пригоди на лісовій галявині» тощо.

До театального гуртка залучали всіх дітей, які виявили позитивне ставлення до театру та театралізованої діяльності.

Будь-яка діяльність, зокрема й театралізована, пов'язана з витратою фізичних сил, потребує напруження уваги, зосередженості, тому потрібно дозувати її, враховувати фізичні можливості та психологічні особливості дошкільників. На підставі цього ми визначили оптимальну тривалість заняття театального гуртка — 30 хв. та в режимі дня відвели певний час: організовані заняття провадили у другій половині дня один раз на тиждень. Самостійна театралізована гра проводилася за бажанням дітей і майже не дозувалася.

Було розроблено спеціальну методику: визначено програмні навчальні завдання, розроблено конспекти занять театального гуртка на навчальний рік, ігри та завдання. Насамперед ми прагнули дати елементарні уявлення про театр, оскільки розв'язання означених завдань було неможливе без цих уявлень. Щоб ближче ознайомити їх із театром, навчити практично використовувати набуті знання та вміння, було створено «Театральну абетку», яка складається з трьох частин. У першій частині визначено особливості театралізованої діяльності, види та умови її організації. Друга частина містить конспекти занять театального гуртка на навчальний рік, варіанти вправ та завдань. У третій частині «Театральної абетки» розташовані слова — театральні терміни за трьома блоками: актори, вистава, театр та його оздоблення. До першого блоку належать слова, пов'язані з людьми, які працюють в театрі; слова, що, можливо, на

перший погляд, не мають відношення до театру, але, на нашу думку, дітям важливо ознайомитися з ними: єдність, щирість тощо. До другого блоку віднесли слова, пов'язані з виставою та її ходом. І лише після цього ми пропонували дітям ознайомитись із театром та його оздобленням. Такий розподіл пояснюється тим, що найважливішим у театрі є актор, який може де завгодно і за будь-яких умов показати виставу, для цього йому не обов'язково потрібне приміщення театру. Щоб «Театральна абетка» була справжньою абеткою, підібрали слова, пов'язану з театром, на всі літери алфавіту. Крім того, до абетки, включили значно більший обсяг слів — театральних термінів, ніж необхідно для вихованців дошкільних закладів, а вихователь може сам варіювати послідовністю введення термінології. До слів театральної термінології підібрано ілюстрації, що дає змогу дітям краще усвідомлювати будь-яке поняття. У додатку містяться твори художньої літератури для занять театального гуртка. Засвоївши певний обсяг знань, діти вільно та активно в театралізованій діяльності, використовували набуті вміння і навички.

Задля успішного навчання творчої розповіді у процесі театралізованої діяльності необхідно було забезпечити її адекватне використання, через доцільність частого планування різних видів театралізованої діяльності. Для цього систематично включали у план роботи різні види означеної діяльності (перегляд театральних вистав; підготовку та показ вистав із використанням різних видів театру, театралізовані ігри тощо) як частину заняття (з ознайомлення з художньою літературою, з розвитку мовлення, заняття театального гуртка), так і у вільний час (вранці або у другій половині дня) під час самостійної ігрової діяльності дітей. Застосовувались різноманітні форми театралізованої діяльності: вистави, театралізовані ігри, ігри в театр, заняття театального гуртка; що суттєво впливають на зміст і форму дитячих розповідей. Виконуючи ролі у драматичному театрі, дії за персонажів у різних видах театру, дитина створює певне мовленнєве висловлювання. Творча розповідь виявлялася у складанні дітьми сюжетів на наочній і словесній основі та розробці сценаріїв для майбутніх вистав.

Важливою умовою забезпечення успішності театралізованої діяльності є особиста зацікавленість вихователя у цьому виді дитячої діяльності. За словами В.Сухомлинського, щоб діти яскраво передавали / художні образи, слід перенести хоча б одну іскру з вогню своєї творчості до свідомості дитини.

У дослідженні Н.Гавриш визначено професійні та особистісні якості педагогів, які забезпечують успішність творчого навчання

дітей: схильність педагога до творчої діяльності; вміння швидко і гнучко перебудувати намічений план роботи залежно від можливостей дітей та відповідно до варіантів рішень, що пропонуються — запитань, ідей, проблем, які виникають у будь-якій творчій діяльності; вміння орієнтуватися на індивідуальні особливості кожної дитини, забезпечення оптимальних умов розвитку всім дітям групи, різних за рівнем розвитку інтелектуальних та творчих здібностей, нахилів, інтересів, знань. В орієнтуванні на потреби кожного педагог мусить все ж таки враховувати поставлені завдання, дотримуватися напряду, обраного для всієї групи. Важливим також є: дотримання у стосунках з дітьми тактики партнерства, співробітництва, підтримки їхніх інтересів, заохочення до творчої діяльності; особистісна готовність до творчості, що виявляється в певних психологічних рисах — психологічна зрілість, реалізація себе в житті, прийняття нового, емоційна стабільність та усталеність; наявність у педагога спеціальних здібностей чи навичок творчої діяльності, що дають змогу зацікавити дітей процесом виконання роботи; високий рівень професійної підготовки, що передбачає знання програми навчання та виховання, високий рівень власної культури мовлення, володіння педагогічними технологіями навчання й розвитку мовлення, добре розвинена творча уява.

Отже, аналіз наукових підходів до визначення умов, сприятливих для розвитку театралізованої діяльності та зв'язного мовлення дітей, дав змогу урахувати лінгводидактичні, психолого-педагогічні аспекти експериментальної роботи.

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ МОВЛЕННЄВОЇ РОБОТИ

Для будь-якої навчальної моделі принципово важливим є визначення основних положень, що складають її науковий фундамент.

Загальнодидактичні принципи було висвітлено та науково обґрунтовано у класичних працях корифеїв педагогічної світової думки (А.Дістервег, Я.Коменський, І.Песталоцці, К.Ушинський).

У розробці принципів організації мовленнєвої роботи у процесі театралізованої діяльності ми враховували загальнодидактичні принципи, сформульовані вітчизняними та зарубіжними дидактами (Ю.Бабан-ський, Н.Бордовська, М.Данилов, В.Загвязинський, І.Лернер, В.Онищук, І.Підласий, С.Подмазін, А.Реан, О.Савченко, М.Скаткін, В.Ядешко); лінгводидактичні принципи, що були систематизовані Л.Федоренко та уточнені для дошкільної галузі А.Богуш.

Усвідомлення провідної ролі мови і мовлення в загальному психічному розвитку дитини, у становленні та збагаченні різних видів дитячої художньої діяльності, зумовило те, що в основу експериментальної роботи було покладено чотири групи принципів: особистісні, діяльнісні, мовленнєві, оцінювальні.

Принципи організації мовленнєвої роботи

Особистісні	Діяльнісні	Мовленнєві	Оцінювальні
• Радісного навчання • Неповсякденності (святковості) • Розкріпаченості • Власного «Я»	• Інтеграції різних видів дитячої художньої діяльності • Творчості, новизни та партнерства • Врахування індивідуального діапазону	• Варіативності використання форм і методів навчання • Формування комплексного підходу до навчання мови • Домінуюча роль діяльності в розвитку мовлення • Збереження інтересу до рідної мови • Пізнання та спілкування • Забезпечення мовленнєвої активності • Відкритого літературно-мовленнєвого простору • Розвитку «чуття мови» • Взаємозв'язку в розвитку мовлення й писемності	• Розвитку самооцінки • Свідомого вживання мовних та театральних засобів

При визначенні особистісних принципів ми виходили з вимог «Базового компонента дошкільної освіти в Україні». Реформування освітньої галузі привело до переходу дошкільної освіти від

використання авторитарно-дисциплінарної до особистісно-орієнтованої моделі виховання (І.Бех, О.Кононко, В.Кудрявцев, С.Подмазін, В.Сухомлинський та ін.). Особливої актуальності в останніх державних освітніх документах набуває проблема виховання творчої особистості.

Сучасна дошкільна освіта вимагає поважного ставлення до особистості дитини, до її власного «Я». Особистісно-орієнтована мета педагогіки творчості була сформульована видатним українським педагогом-гуманістом В.Сухомлинським. Стисло її можна визначити як створення умов для розкриття потенційних можливостей дитини, виявлення та забезпечення розвитку її індивідуального таланту. Цілеспрямована мовленнєва робота забезпечує дитині необмежені можливості щодо прояву власного «Я». Розвинене мовлення — могутній засіб самореалізації особистості.

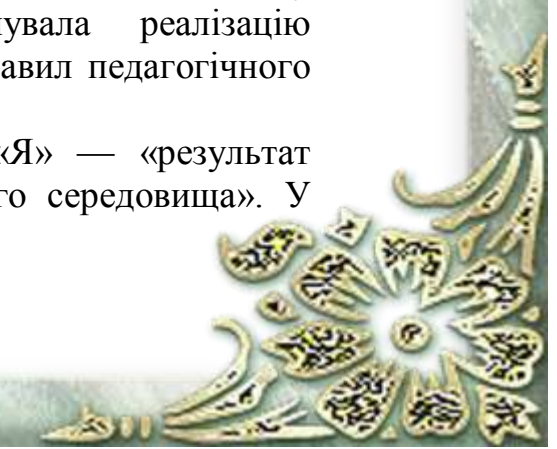
Серед особистісних виокремлюємо принцип не-повсякденності (святковості), ініціативності, розкріпаченості, власного «Я».

Дитина має відчувати природну радість від спілкування з мистецтвом, власних успіхів. Усмішка, радість— це неодмінні складові дитинства. «Радісне» навчання допомагає створити теплу, затишну атмосферу в колективі, комфортний стан кожній дитині.

Традиційна організація життєдіяльності сучасного дошкільного закладу така, що старші дошкільники виявляються дуже завантаженими різними формами організованої діяльності. Діти мусять повсякденно та повсякчасно засвоювати певний обсяг знань. Створений «Театральний гурток», одним із провідних принципів роботи якого був принцип «неповсякденності» (святковості), дав змогу привнести в життя дітей елемент незвичайного. Спілкування з мистецтвом, із театром, прем'єра вистави, підготовленої власними силами, — усе це неповсякденна, святкова діяльність, в якій кожен із дошкільнят має можливість реалізувати свою особистісну активність.

Протягом усього циклу навчання підтримувалася ініціатива дітей, стимулювався їхній інтерес до театралізованої діяльності. Оскільки саме в ситуації, коли дитина почуває себе вільно, незакомплексовано, здійснює свої бажання, вона має можливості для максимального розкриття творчих проявів, здібностей. Участь у діяльності «Театрального гуртка» забезпечувала реалізацію принципу розкнутості як одного з важливіших правил педагогічного керівництва.

За визначенням психологічного словника, «Я» — «результат виділення людиною самої себе з навколишнього середовища». У

процесі навчання ми прагнули надати дітям можливість усвідомити себе як особистість, проявити своє власне «Я», висловити свої думки й міркування. Як відомо, «Я» формується в діяльності, насамперед у такій цікавій, корисній для дітей діяльності, як театралізація.

Діяльність дошкільників — це будь-яка форма дитячих занять, будь-яка організована форма активності дитини, тобто, це гра як провідна діяльність дошкільників, вид художньої творчості, праця, навчання. До діяльнісних принципів відносять: інтеграції різних видів художньої діяльності; принцип творчості, новизни і партнерства; принцип урахування індивідуального діапазону дитини.

Особистість формується й розвивається в різних видах діяльності, які тісно взаємодіють між собою. Д.Ельконін підкреслював значну роль провідної діяльності, у середині якої зароджуються та виникають нові види діяльності. Натомість О.Запорожець зауважував, що не можна абсолютизувати провідну діяльність, оскільки розвиток дитини залежить і від інших «специфічно дитячих» видів діяльності (образотворчої, конструктивної, художньо-мовленнєвої тощо). Розвиток дитини залежить від того, наскільки раціонально поєднуються в її житті, і, зокрема в організації мовленнєвої практики, різні види діяльності, наскільки дитина є активною у цих видах діяльності.

Найголовнішою рисою будь-якої діяльності є її творчий характер. Специфічні дитячі види діяльності (гра, різні види продуктивної діяльності тощо) створюють максимально сприятливий режим для розвитку творчих здібностей дітей. Робота гуртка була спрямована на виховання творчої особистості, здатної вирішувати найскладніші завдання сучасного суспільства. Дитяча натура надто допитлива за своєю природою. Дошкільники з величезним бажанням тягнуться до всього нового, невідомого. Саме тому організація роботи передбачала постійне внесення елементів новизни, що підтримувало постійний інтерес малюків до театралізованої діяльності. Означений принцип ураховував і таке важливе поняття, як партнерство, в якому, на нашу думку, слід виокремити принаймні два аспекти: партнерство дитини з педагогом та партнерство між дітьми. Завдяки дотриманню цього принципу дошкільники вчилися мистецтву спілкування, вміли працювати разом, розподіляти роботу між собою, в разі потреби звертатися за допомогою до вихователя, готувалися таким чином до майбутнього дорослого життя в суспільстві. Принцип партнерства сприяв також створенню єдиного творчого колективу, об'єднаного спільною метою. Одні діти своєю зацікавленістю підтримували бажання драматизувати в інших. Прагнення займатися певною діяльністю позитивно впливає на її результати. Якість знань

та загальний розумовий розвиток дітей значно вищі тоді, коли забезпечується взаємодія з педагогом.

Кожна дитина індивідуальна. Вона має свої можливості, виявляє власні здібності, нахили. Від урахування індивідуальності кожної дитини залежить якість її діяльності. У процесі театралізованої діяльності націлювали дітей на відтворення певного образу, щоб дитина прагнула досягти єдності з образом того персонажа, який вона передає, вчилася «входити в образ» і утримувати його впродовж усієї театралізації.

Оскільки завдання навчати розповіді розв'язувалися у процесі театралізованої діяльності, то деякі з методичних принципів були конкретизовані нами. За основу взяли принципи навчання мови, систематизовані та уточнені А.Богущ, Н.Гавриш та іншими сучасними науковцями. Отже, з-поміж мовленнєвих принципів визначаємо такі: принцип варіативності використання форм і методів навчання; формування комплексного підходу до навчання мови; домінуючої ролі діяльності в розвитку мовлення; збереження інтересу до рідної мови; пізнання та спілкування; мовленнєвої активності; відкритого літературно-мовленнєвого простору; розвитку «чуття мови»; взаємозв'язку мовлення й мислення (А.Богущ, Л.Виготський, Н.Гавриш, Д.Ельконін, Ф.Со-хін). Дамо стислу характеристику кожного з них.

Принцип варіативного використання форм та методів навчання дав змогу значно підвищити інтерес дітей до театралізованої діяльності та рівень розвитку їхнього мовлення, забезпечити позитивні результати діяльності. Під час виконання різних творчих завдань діти навчалися не лише самостійно мислити, діяти в заданих обставинах, узгоджувати власні дії з діями інших, а й пояснювали ці дії, тобто розвивалася їхня мовленнєва опосередкованість.

Сутність принципу формування комплексного підходу до навчання мови виявилася в тому, що на одному занятті вирішували кілька різних мовленнєвих завдань (фонетичні, лексичні, граматичні, з розвитку зв'язного мовлення).

Принцип діяльнісного підходу до розвитку мовлення сприяв підвищенню ефективності розвитку мовлення, адже сутність його виявлялася в тому, що розвинене мовлення обслуговує всі види діяльності, і через збагачення і спрямування їх удосконалюється, розвивається саме мовлення як результат мовленнєвої діяльності. Отже, що активніша дитина в діяльності, то кращими будуть результати цієї діяльності.

Творчий характер процесу оволодіння мовою і тенденцію до її саморозвитку забезпечує принцип збереження інтересу до рідної

мови. Пізнання та спілкування — найбільш вагомі досягнення дошкільного дитинства (А.Богущ). За допомогою мови, слова дитина пізнає навколишній світ та спілкується з людьми, що її оточують, саме у процесі пізнання і спілкування відбувається розвиток мовлення. Педагогічне завдання — знайти відповідні форми прояву дитячої активності, щоб максимально використати творчий потенціал дитини.

Формуванню активної творчої позиції щодо художньої діяльності дитини сприяє принцип відкритого літературно-мовленнєвого простору, що дає змогу малюку змінювати літературний твір, вводити до нього нових персонажів, вигадувати нові події, відходити від тексту художнього твору.

У процесі цілеспрямованої мовленнєвої роботи відбувається розвиток «чуття мови» — неусвідомленого вміння наслідувати традиції вживання у мовленні мовних одиниць. Реалізацію цього принципу ми вважаємо значущою, оскільки лише на основі розвиненого чуття мови можна було розв'язати складні мовленнєві завдання експериментальної роботи.

Значення будь-якого слова — це водночас і мовлення, і мислення, оскільки є одиницею мовленнєвого мислення. Саме у значенні слова міститься вузол єдності, тобто мовленнєве мислення (Л.Виготський). Мовлення й мислення невід'ємні частини одного цілого, так само, як думка й слово, що перебувають у постійному взаємозв'язку. Саме тому в організації навчання враховувався принцип єдності мовлення і мислення.

Отже, в організації роботи ми спиралися на свідоме ставлення дітей до своєї участі в театралізованій діяльності, на вміння співвідносити результати своїх дій із задумом, прагнення до самовдосконалення. Це пояснює виокремлення четвертої групи принципів — оцінювальних, до яких віднесли принцип самооцінки та свідомого вживання мовних і театральних засобів виразності.

За визначенням учених, самооцінка — це своєрідна когнітивна схема, що узагальнює минулий досвід особистості та організовує нову інформацію відносно означеного аспекту «Я». Дошкільники вчилися оцінювати себе шляхом порівняння з іншими дітьми, оцінювати результати власної діяльності. У процесі навчання творчої розповіді дитина як маленький творець постійно мала порівнювати результати своєї мовленнєвої діяльності зі змістом літературних творів, розповідями, складеними іншими дітьми. Крім того, було важливим націлити дитину на вдосконалення, доопрацювання своєї розповіді, підтримуючи інтерес до мовленнєво-творчої діяльності у процесі театралізацій.

Розвитку творчої особистості засобами театралізованої діяльності сприяли різноманітні мовні та театральні засоби, які забезпечували інтерес дитини до будь-якої діяльності та сприяли свідомому виконанню цієї діяльності. Отже, у процесі театралізованої діяльності педагог розвивав розуміння доцільності використання мовних та театральних засобів виразності, формував свідоме ставлення до вибору цих засобів у своїй діяльності.

Науковий фундамент лінгводидактичної моделі має у своєму складі чотири групи принципів: особистісні, діяльнісні, мовленнєві, оцінювальні.

ЕТАПИ НАВЧАННЯ ТВОРЧОЇ РОЗПОВІДІ У ПРОЦЕСІ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Методика навчання дітей старшого дошкільного віку творчої розповіді у процесі театралізованої діяльності має три взаємопов'язані етапи: ознайомлювальний, пошуково-діяльнісний, самостійно-художній. Спеціальна робота проводиться у трьох основних напрямках: літературно-мовленнєвому, мовленнєво-творчому, у театральній-ігровому.

Поступове ускладнення змісту навчання на кожному з етапів зумовлювало зміни у виборі форми і способів діяльності. Так, на першому, ознайомлювальному етапі, робота у літературно-мовленнєвому напрямі передбачала формування у дітей уявлень про відповідність змісту твору його темі й жанру, композиційну цілісність тексту. Відповідні уявлення формували у процесі художньо-естетичного сприймання літературних творів на заняттях з ознайомлення з художньою літературою, а також завдяки використанню системи мовленнєвих завдань.

Пріоритетним завданням у роботі за мовленнєвотворчим напрямом було лексичне та структурне забезпечення зв'язних висловлювань на основі колективного складання сюжетів із використанням наочності.

Театральній-ігровий напрям роботи на першому етапі був пов'язаний із навчанням дітей сюжетоскладання у процесі ознайомлення із різними видами театру та засвоєння театральної термінології.

На кожному етапі у театралізованій діяльності змінювалася позиція педагога і дітей. На першому — педагог виступав у ролі організатора, керівника, навчав дітей способам театральних та мовленнєвих дій, а дошкільники діяли, переважно, за зразком вихователя, їхні власні дії в художньо-мовленнєвій діяльності здебільшого були маніпулятивно-імітаційними.

На другому, пошуково-діялісному етапі, суттєво ускладнювалися зміст і завдання, навчання, форма та спосіб діяльності. Одержані на попередньому етапі уявлення щодо змісту і форми літературного твору дали змогу ускладнити роботу з літературно-мовленнєвого напрямку через художньо-естетичний аналіз літературних творів, творчі мовленнєві ігри та завдання, вдосконалювати змістовність та збагачувати варіативність складених дітьми сюжетів.

Пріоритетними завданнями щодо мовленнєвотворчого напрямку було формування зв'язності висловлювання у процесі колективного

складання сюжетів на словесній основі та розробки сценаріїв за віршованими текстами.

Ускладнювався зміст навчання і у театральній-ігровому напрямі, оскільки у процесі театралізованої гри ставилося завдання не тільки скласти сюжет, а й знайти способи його образного відображення у слові, жесті, русі.

На другому етапі педагог уже дотримувався позиції координатора, режисера, допомагав, підказував, виправляв. Самостійність, ініціатива й активність дошкільників значно зросла, вони були виконавцями, співавторами. Водночас діти не лише повторювали дії за вихователем, приймали його пропозиції, а й знаходили власні варіанти виконання завдань, передачі образів персонажів, створених під час складання сюжетів та розробки сценаріїв. Їхні власні дії у художньо-мовленнєвій діяльності на цьому етапі можна було визначити як випробувально-пошукові.

Здобуті на попередніх етапах уявлення та сформовані вміння забезпечили активне й адекватне вживання діалогів, образних мовних виразів у процесі літературно-мовленнєвих ігор. Пріоритетним завданням мовленнєво-творчого напрямку на останньому етапі було; розвиток образності та виразності зв'язних висловлювань у процесі колективного й індивідуального сюжетоскладання, розробки сценарію на основі комбінування сюжетів. Участь дітей у підготовці театральної вистави сприяла розвитку цілісності складених дітьми творчих розповідей.

Знання й вміння дошкільників суттєво вплинули на рівень самостійності дітей у театралізованій діяльності. Так, педагог був тепер учасником гри і глядачем, режисером і радником, проте втручався в хід діяльності дітей лише у разі потреби за їх проханням. Дошкільнята — режисери, організатори, виконавці. Вони розподіляли ролі, влаштовували гру в театр, готували та показували виставу, їхні власні дії на художньо-мовленнєвому етапі носили творчо-імпровізаційський характер.

Отже, взаємозв'язок різних напрямів навчання та поступове ускладнення змісту, форми і способу діяльності забезпечували можливість переходу до наступного, етапу роботи.

Мета першого етапу — ознайомлювального — полягала у знайомстві дітей із жанровими та композиційними особливостями літературних творів і можливістю їх відтворення засобами театру, театральною термінологією та видами театру.

Навчальні завдання розв'язувалися в таких формах діяльності, як заняття з ознайомлення з художньою літературою, заняття з розвитку мовлення, комплексні літературно-мовленнєві заняття, літературно-

творчі заняття, а також у процесі театралізованої діяльності.

Літературно-мовленнєвий напрям на цьому етапі передбачає ознайомлення дітей з різними літературними жанрами. У процесі навчання звертаємо увагу на відповідність змісту тексту до теми та мовних засобів, жанрових особливостей певному жанру; композиційну цілісність твору. Для цього використовуємо такі завдання-вправи: «Уважні слухачі», «Книголюби», «Чарівні слова», «Пригадай»; гру «Ходить гарбуз по городу».

Навчання творчої розповіді дітей старшого дошкільного віку під час театралізованої діяльності

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОБОТИ									
Літературно-мовленнєвий		Мовленнєво-творчий		Театрально-ігровий					
Форма і спосіб діяльності	Зміст навчання	Форма і спосіб діяльності	Зміст навчання	Форма і спосіб діяльності	Зміст навчання				
I етап ознайомлювальний	Сприймання літературних творів. Мовленнєві завдання	Відповідність змісту темі й жанру. Композиційна цілісність	Складання сюжету на наочній основі	Структурне та лексичне забезпечення творчої розповіді	• Ознайомлення з «Театральною абеткою». • Ознайомлення з видами театрів	Сюжето-складання	Організатор, керівник (навчання)	педагога	
							Виконавці (повторюють дії вихователя)	дітей	
II етап пошуково-діяльнісний	Аналіз змісту і художньої форми творів. Творчі мовленнєві ігри та завдання	Змістовність, варіативність сюжетів	Складання сюжету на словесній основі. Розробка сценарію за віршованим текстом	Формування зв'язності висловлювань	• Гра в «театр». • Театралізовані ігри (театр іграшок, ляльок, картинок)	Образність зв'язних висловлювань	Режисер, координатор (координує дії дітей, допомагає, підказує, вправляє)	педагога	Позиції
							Виконавці, пошукачі (повторюють дії вихователя, шукають свої варіанти передачі образу)	дітей	
III етап самостійно-художній	Літературно-мовленнєві ігри	Вживання діалогів, образних мовних виразів	Самостійне сюжето-складання. Розробка сценарію на основі комбінування сюжетів	Розвиток образності та виразності зв'язних висловлювань	Підготовка театральної вистави	Цілісність зв'язних висловлювань	Учасник гри, глядач, режисер (втручається в хід діяльності лише у разі потреби)	педагога	
							Режисери, організатори, виконавці (розподіляють ролі, організовують гру в «Театр», готують, показують виставу)	дітей	